

ΓΙΑΝ ΦΑΜΠΡ

«ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗΣ ΕΙΝΑΙ ΑΥΤΟΣ ΠΟΥ ΑΡΝΕΙΤΑΙ ΤΗΝ ΕΥΚΟΛΙΑ ΤΟΥ ΚΥΝΙΣΜΟΥ»

Ο κορυφαίος βέλγος δημιουργός επισκέφθηκε πρόσφατα την Αθήνα και παρουσίασε ένα σημαντικό βιβλίο του με οδηγίες για τους περφόρμερ στον 21ο αιώνα. Το ΒΗΜAgazino τον συνάντησε και συζήτησε μαζί του για το σώμα, τη φαντασία, την παράδοση, καθώς επίσης για τον νέο συντηρητισμό της πολιτικής ορθότητας στην εποχή μας.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΓΡΗΓΟΡΗ ΜΠΕΚΟ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΣΙΣΣΥ ΜΟΡΦΗ

Είναι μεσημέρι, υπάρχουν γκρίζα σύννεφα στον αττικό ουρανό, όμως τα γραφεία των εκδόσεων Νήσος στου Ψυρρή είναι ολόφωτα και φιλόξενα. Καθόμαστε με τον 66χρονο Γιαν Φαμπρ σε ένα μακρόστενο τραπέζι, ο ένας απέναντι στον άλλον. Δίπλα του, ένα πακέτο τσιγάρα, ένα σταχτοδοχείο. Το ΒΗΜAgazino τον συναντά μερικές ώρες προτού παρουσιάσει στην Αθήνα (στο «Υπόγειο» του Θεάτρου Τέχνης Καρόλου Κουν) ό,τι βρίσκεται ανάμεσά μας, το βιβλίο με τίτλο «Από την Πράξη στη Θεατρική Πράξη: Κατευθυντήριες γραμμές του Γιαν Φαμπρ για τους Περφόρμερ του 21ου αιώνα» που ο ίδιος συνέγραψε με τον Λικ Φαν ντιεν Ντρις (ομότιμο καθηγητή στο Πανεπιστήμιο της Αμβέρσας, πόλης στην οποία ο Φαμπρ έστησε την Troubleyn/Jan Fabre theatre company, το δικό του περίφημο εργαστήριο) και κυκλοφόρησε φέτος στα ελληνικά σε μετάφραση Σύλβιας Σολακίδη. Αυτό το βιβλίο αποτελεί μια ζωντανή και παλλόμενη παρακαταθήκη του κορυφαίου βέλγου καλλιτέχνη, πρακτική όσο και ποιητική, διότι περιλαμβάνει από ασκήσεις μέχρι την ευρύτερη φιλοσοφία των τρόπων του, το απόσταγμα μιας πορείας τεσσάρων δεκαετιών στη δημιουργική ώσμωση θεάτρου, χορού και εικαστικών με βασικότατο άξονα το ανθρώπινο σώμα, στην υλική και πνευματική του υπόσταση. Ο Φαμπρ έγινε πρόσφατα πατέρας. Προτού ξεκινήσουμε την κουβέντα μας, τον ρωτώ αν, όντως, η έλευση ενός παιδιού αλλάζει τα πάντα. Τα μάτια του ζωηρεύουν και συνάμα γλυκαίνουν. «Είναι σαν να μηλιά σε μια καινούργια διάσταση. Αναδύθηκε ένα είδος αγάπης και τρυφερότητας που δεν γνώριζα καν ότι είχα μέσα μου. Είμαι κανονικότατα ερωτευμένος με τον γιο μου, είναι σχεδόν τεσσά-

ρων χρόνων πια, ένας υπέροχος μικρός γκάνγκστερ. Είναι τόσο κινητικός, τόσο γρήγορος, του αρέσει να σκιτσάρει, να ζωγραφίζει, έχουμε ήδη κάνει και παρέα ορισμένα έργα» λέει ενθουσιασμένος ο Φαμπρ, αναφερόμενος σε μια σχετική έκθεση που συνεχίζεται ετούτε την περίοδο στην Ιταλία.

ωμα στο βιβλίο ο Θεόδωρος Τερζόπουλος επισημαίνει ότι ως καλλιτέχνης είστε «εκτός νόμου», αντισυμβατικός δηλαδή. Πώς αντιλαμβάνεστε εσείς την «παρανομία» αυτή; «Λέω ότι, ανέκαθεν, υπήρξα κίνημα του ενός ανθρώπου. Και στην εικαστική και στη θεατρική μου τέχνη. Ήμουν και είμαι, με άλλα λόγια, ένας μοναχικός καβαλάρης. Και κατάφερα να λειτουργήσω αυ-

τόνομα, κάτι που θεωρώ σημαντικό, διότι στο Βέλγιο για να επιβιώσεις πρέπει κατά κανόνα να έχεις επαφές με το πολιτικό σύστημα. Είναι όλα εσχώς πολιτικοποιημένα εκεί, ιδίως στο κομμάτι της Φλάνδρας. Αν εμπλέκσαι, επιδοτείσαι, προστατεύεσαι, πλαισιώνεσαι – αναλαμβάνετε τη θέση να πω. Αρνήθηκα να γίνω μέλος σε κάποιο κόμμα. Δεν αποδέχθηκα ποτέ καμία κομματική ανάμειξη στη δουλειά

μου. Υπήρξα, λοιπόν, ανεξάρτητος και αυτόνομος. Και παραμένω μέχρι σήμερα».

Πώς ήταν το πολιτιστικό κλίμα τότε, τέλη δεκαετίας του 1970, αρχές δεκαετίας του 1980, όταν αρχίζατε; «Ερημος, μια απέραντη έρημος! Θυμάμαι στις πρώτες παραστάσεις μου, εκείνες τις απερίγραπτα κακές κριτικές που είχα πάρει. “Ο Γιαν Φαμπρ τολμά να καταστρέφει μέσα σε οκτώ ώρες όσα οι πρόγονοί μας έχτιζαν επί δύο αιώνες” έγραφαν. Στ’ αλήθεια, ήταν κατεδαφιστικές οι κριτικές. Υστερα, η κάποιον περίεργο λόγο, με ζήτησαν στο Παρίσι και στη Νέα Υόρκη, με βράβευσαν κιόλας. Λίγα χρόνια αργότερα, επέστρεψα στο Βέλγιο και, για έναν ακόμα πιο περίεργο λόγο, οι εφημερίδες έβρισκαν πλέον αρετές στις παραστάσεις μου, τους άρεσαν. Τυπικό, δεν είναι; Τυπικότατο, θα έλεγα. Τίποτα δεν έχει αλλάξει μέχρι τη στιγμή που μιλάμε».

Είχατε στην καριέρα σας κρίσεις οριακές, κρίσεις που να σας ανάγκασαν να αναθεωρήσετε, να μετατοπιστείτε εσείς μέσα στο ίδιο σας το έργο; «Οχι ή, μάλλον, τέτοιες κρίσεις είχα μόνο όταν σημειώνα μεγάλες επιτυχίες. Τώρα που το σκέφτομαι, εγώ ο ίδιος, από μόνος μου, έσπευδα πάντοτε να υπονομεύσω και να καταστρέψω τους κανόνες που όριζα για τον εαυτό μου. Για παράδειγμα, στα εικαστικά μου, κάποια στιγμή στη δεκαετία του 1980, εκείνα τα μεγάλα τα σκίτσα που έφτιαχνα με μελάνι, με μπλε στυλό, είχαν γίνει διάσημα διεθνώς, πωλούνταν για πάρα πολλά χρήματα και, τότε ακριβώς, τα σταμάτησα. Αντιστοίχω στο θέατρο, μετά την καταξίωση μιας παράστασης, ανέτρεπα τους τρόπους μου, φρόντιζα να αλλάξω καθαρά κατεύθυνση, να κάνω πράγματα τελείως διαφορετικά. Σε όλη μου την καριέρα, αισθάνομαι ότι σαμποτάριζα τον ίδιο μου τον εαυτό. Σκόπημα. Μόνο και μόνο για να τον εφευρίσκω ξανά και ξανά».

Είδατε φαντάζομαι ότι, στην ακαδημαϊκή σειρά του Bloomsbury με τον γενικό τίτλο «The Great European Stage Directors», στον πιο πρόσφατο τόμο, τον όγδοο, είστε ο τελευταίος... Τι σημαίνει για εσάς η παράδοση; «Ναι, αυτή η σειρά έχει αρχίσει με τον Στανισλάφσκι και, προσώρας, έχει καταλήξει σε εμένα. Το είδα βεβαίως, αν και λίγο καθυστερημένα, οφείλω να πω. Κοιτάξε, σε όλες τις τέχνες, δίχως καμία εξαίρεση, δεν υπάρχει αυτό που λέμε πρωτοπορία χωρίς την παράδοση. Κάθε δρόμος, διαφορετικός, αντιθετικός, ρηξικέλευθος, εμπεριέχει την παράδοση. Αρχισα να εργάζομαι, έχοντας αρκετή συνείδηση των κορυφαίων προσωπικτήτων του θεάτρου που είχαν προηγηθεί. Και υπήρξα τυχερός. Πάλι στη δεκαετία του 1980, είχα πάει σε ένα μικρό φεστιβάλ στη Βολτέρα, στην Τσκάνη, για να παρουσιάσω τη δουλειά μου. Και είχα εννέα θεατές, μετρημένους στα δάχτυλα. Πλην όμως, ο ένας από αυτούς ήταν ο Γκροτόφσκι. Είχα την ευκαιρία να τον συναντήσω ξανά, ορισμένες φορές, πριν από τον θάνατό του. Υστερα, με τον ίδιο διακριτικό τρόπο, ήρθε να παρακολουθήσει μια παράσταση μου ο Πίτερ Μπρουκ. Αργότερα τον προσκάλεσα και πέρασε από το εργαστήριό μου. Ακολούθησαν πολλοί σημαντικοί καλλιτέχνες, δάσκαλοι όλοι με τον δικό τους τρόπο, ο Θεόδωρος Τερζόπουλος, ο Ρομέο Καστελούτσι, ο Μπομπ Ουίλσον που χάσαμε πρόσφατα».

Η διδασκαλία, κύριε Φαμπρ, σας αρέσει ως συνήθεια; Και εκτός αυτού, εν γένει, την αποδέχετε ως ιδέα; «Δεν την απορρίπτω, όχι. Εμένα, κυρίως, μου αρέσει να μεταλαμπαδεύω τη φλόγα στους άλλους ανθρώπους, μου αρέσει να

μεταδίδω το πάθος και την ενόραση, μου αρέσει να βλέπω τους άλλους να εξελίσσονται, να διευρύνονται, να ανθίζουν. Αυτό μου δίνει χαρά και ικανοποίηση. Και αυτό το βιβλίο που θα διαβάσετε, πήρε δέκα ολόκληρα χρόνια να ετοιμαστεί. Είναι μια συλλογική δουλειά, δεν το διαμόρφωσα μόνος μου, αλλά με τον Λικ (που γνωρίζει το έργο μου τριάντα χρόνια και πλέον) και με καλλιτέχνες (με τους οποίους έχουμε συνεργαστεί για περισσότερα από είκοσι χρόνια στην εταιρεία μου), καλλιτέχνες “Πολεμιστές του Κάλλους”, όπως επίσης μου αρέσει να τους αποκαλώ».

Ναι, «πολεμιστές» με την έννοια ότι προστατεύουν κάτι. Ετσι δεν είναι; Πού ριζώνει άραγε αυτό; Από πού προέρχεται; «Πιθανότατα, ριζώνει στην παιδική και εφηβική μου ηλικία. Μεγάλωσα μέσα σε μια αρκετά φτωχή οικογένεια. Ο πατέρας μου δούλευε για τον δήμο, στον βοτανικό κήπο. Ήταν εξαιρετικός οδηγός, είχε όμως μόνο ένα ποδήλατο, δεν είχε ιδιόκτητο αυτοκίνητο στο σπίτι. Όταν ήμουν μικρός, έφτιαχνα για χάρη μου μικρές τρισδιάστατες κατασκευές, πύργους και φρούρια, αλ-

λά και ασπίδες. Κι εκείνες τις ασπίδες εγώ τις ζωγράφιζα, με τα υπολείμματα από τα κρανιών της μητέρας μου. Μικρές ένιωθα σαν ιππότες, οι ιππότες ήταν σημαντικοί. Η ιδέα του μεσαιωνικού ιππότη, η ιδέα του πολεμιστή. Υπάρχει, ξέρετε, μια υπέροχη ρήση στη γλώσσα μου που λέει ότι “καθετί όμορφο είναι ευάλωτο, καθετί όμορφο δεν μπορεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του”. Ως καλλιτέχνης, λοιπόν, υπερασπίζομαι την ευαλωτότητα της ομορφιάς, την ευαλωτότητα του ανθρώπου. Ο χαρακτηρισμός μάλλον προέρχεται από αυτό που μόλις σας περιέγραφα αν και, ενίοτε, αποκαλώ τους συνεργάτες μου “Πολεμιστές της Απελπισίας” επίσης».

Το βιβλίο αυτό αποφεύγετε να το αποκαλέσετε «μέθοδος», γιατί; «Γιατί δεν είναι μέθοδος. Είναι μια δέσμη οδηγιών. Και για εμένα υπάρχει τεράστια απόσταση ανάμεσα σε αυτά τα δύο. Πολύς μέθοδοι, καθαυτές, παρά την ιστορία τους και την αξία τους, σήμερα δείχνουν και είναι παλιομοδίτικες, ξεπερασμένες. Ο Στανισλάφσκι, ο Γκροτόφσκι. Ακριβώς επειδή είναι μέθοδοι. Ενώ, αν διαβάσετε τον Αρτώ, παραμένει ολόφρεσκος και σύγχρονος. Η μέθοδος έχει μια κλειστότητα. Η δέσμη οδηγιών, οι “κατευθυντήριες γραμμές” αλλιώς, έχουν μια ανοιχτότητα, είναι μια όθηση για πνευματική και σωματική φαντασία. Με αυτό το βιβλίο σχεδιάζεται, τρόπον τινά, ο περφόρμερ του 21ου αιώνα, στη βάση μιας υποκριτικής που δεν σχετίζεται με την αστική αντίληψη για τον ηθοποιό που υπήρχε στον 19ο αιώνα ή στο μεγαλύτερο μέρος του 20ού αιώνα. Ο περφόρμερ ενοσρκώνει μια προοπτική και μια δυνατότητα απείρως πλουσιότερη. Μιλώ για την πραγμάτωση μιας άλλης “φυσιολογίας”, για ένα σώμα που μαθαίνει από τον κόσμο της φύσης και των ζώων, για ένα σώμα που ενοσρκώνει ένα είδος πείρας, γνώσης, αλήθειας, ένα σώμα (με τα όργανά του, με τον εγκέφαλο, το πιο σεξουαλικό και πιο ερεθιστικό από όλα) που θα υπερβαίνει πάντα καθετί τεχνητό επειδή, απλούστατα, μοιράζει (και μοιράζεται) τη ζωντανή, απτή, αναπνευστική, ανθρώπινη ενέργεια».

Με τι ασχολείστε αυτό το διάστημα; «Με το νέο μου έργο, λέγεται “Hara-kiri”, είναι ένας φόρος τιμής στο ομώνυμο γαλλικό σατιρικό περιοδικό που πρωτοκυκλοφόρησε το 1960 και υπήρξε προγονικό για το “Charlie Hebdo”. Έχει σημασία, ιδίως με όσα βλέπω να συμβαίνουν στην Ευρώπη. Είναι, ασφαλώς, ένα πολύ πολιτικό έργο. Διότι δεν είναι καθόλου πολιτικός ορθός».

Τι συμβαίνει στην Ευρώπη; Τι εννοείτε; Αναφέρεστε στις τέχνες; «Υπάρχει μια οπισθοδρόμηση. Τα περισσότερα φεστιβάλ, θεατρικά, εικαστικά, και άλλα, γίνονται όλο και πιο περιοριστικά. Υπάρχει ένας νέος συντηρητισμός, από την πλευρά των νεότερων καλλιτεχνών. Αυτολογοκρίνονται επειδή φοβούνται, φοβούνται τα πάντα, να πουν πράγματα, να συγκρουστούν, να κάνουν λάθη. Ζούμε σε μια δύσκολη εποχή, σίγουρα. Από την άλλη μεριά, αυτό έχει ένα θετικό: θα ξεχωρίσουν οι αυθεντικοί δημιουργοί, θα γίνει το ξεκαθάρισμα».

Ποιος είναι ο πυρήνας αυτού του νέου συντηρητισμού; «Η πολιτική ορθότητα. Πρώτα έναν καλλιτεχνικό επιμελητή κάπου, πριν από λίγο καιρό, αν έχει κάτι καλό να μου δείξει στην πόλη όπου βρέθηκα. “Ναι”, μου λέει, “έχουμε μαύρους καλλιτέχνες, πολλά φεμινιστικά και κουρ έργα”. Εγώ ρωτούσα, πέρα από προεκλήσεις και ταυτότητες, για την ποιότητα, για τις φόρμες, και εκείνος μου ανέφερε τα “θέματα” και το “περιεχόμενο”, ανεξαρτήτως αν όλα αυτά είναι όντως αξιόλογη τέχνη. Τα περισσότερα, βεβαίως, δεν βλέπονται, η πλατιά μάζα αυτών των πραγμάτων δεν βλέπεται».

Ποιος καλλιτέχνης είναι πολιτικός σήμερα; «Αυτός που ομνύει στον άνθρωπο, αυτός που αρνείται τον κυνισμό, την ευκολία του κυνισμού. Θέλω να πω συγκεκριμένα σε αυτή την κατηγορία. Βλέπετε τι γίνεται στις ευρωπαϊκές κοινωνίες; Η Ακροδεξιά καλπάζει. Και μάλιστα ψηφίζεται από τη νεολαία. Γιατί συμβαίνει αυτό; Επειδή δεν υπάρχει μνήμη, εκπαίδευση, παιδεία, άρα ούτε και ευαισθησία».

Υπάρχει μια οπισθοδρόμηση. Τα περισσότερα φεστιβάλ, θεατρικά, εικαστικά, και άλλα, γίνονται όλο και πιο περιοριστικά. Υπάρχει ένας νέος συντηρητισμός, από την πλευρά των νεότερων καλλιτεχνών. Αυτολογοκρίνονται επειδή φοβούνται, φοβούνται τα πάντα, να πουν πράγματα, να συγκρουστούν, να κάνουν λάθη